

рамках которой выполняются близкие к реальной педагогической практике исследовательские или практические задания, проекты, имеющие гендерную направленность.

Таким образом, овладение основами гендерного подхода в образовании выступает необходимым элементом в подготовке современного, грамотного, конкурентоспособного педагога, достаточный уровень гендерной компетентности которого способствует созданию гендернокомфортной образовательной среды, нацеленной на развитие личности с учетом ее природного потенциала.

Список литературы:

1. Современный словарь иностранных слов. М.: Русский язык, 2013. – 740 с.
2. Клещина И. С. Развитие гендерной компетентности государственных и муниципальных служащих в процессе гендерного образования. // Женщина в российском обществе. Российский научный журнал. – 2007. – № 3 (44). – С. 60-65.
3. Антонова Т. К. Эволюция гендерной теории и ее отражение в педагогической научной мысли. // Актуальные задачи педагогики: материалы международной заочной научной конференции. – Чита: Издательство Молодой ученый, 2017. – С. 36-38.
4. Каменская Е. Н. Педагогика: Конспект лекций. – Ростов-на Дону: Феникс, 2018. – 365 с.
5. Рожкова С. В. Гендерная компетенция педагога. // Преподаватель высшей школы в XXI веке: материалы международной научно-практической Интернет-конференции. – Ростов-на Дону: Ростовский государственный университет путей сообщения, 2008. – URL: <https://dog-mon.org/gendernaya-kompetenciya-pedagoga.html> (дата обращения: 07.02.2021).

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ БЕЙМДЕЛУІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Карасартов Саламат Батырбаевич,
А.Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті
педагогика және психология ББ І курс магистрі,
Қостанай қ.

Аннотация

Мақалада болашақ мамандардың, мигранттардың жаңа жерде, жұмыс орнында адаптациялық кезеңің психолого-педагогикалық сипаттамасы мен акмеология ілімінің, акмеологиялық мәдениет түсінігінің мазмұны ашылып, оны қалыптастырудың мәселелері қарастырылады. Атап айтқанда, әдебиеттерді талдау арқылы акмеология ілімі, адаптациялық кезеңмен акмеологиялық мәдениет ұғымдарының анықтамасы айқындалып, акмеологиялық мәдениетті қалыптастырудың жолдары ашып көрсетіледі.

Түйінді сөздер: адаптация, акмеология, акмеологиялық мәдениет, өзін-өзі жетілдіру, ересектік кезең.

Аннотация

В статье раскрывается психолого-педагогическая характеристика адаптационного периода будущих специалистов, мигрантов на новом месте, рабочем месте и содержание учения акмеологии, понятия акмеологической культуры, рассматриваются проблемы ее формирования.

Ключевые слова: адаптация, акмеология, акмеологическая культура, самосовершенствование, взрослая жизнь.

Abstract

The article reveals psychological and pedagogical features of the period of adaptation of future specialists, migrants at a new place of work, the content of the doctrine of acmeology, the concept of acmeological culture and considers issues of its formation. In particular, the analysis of the literature reveals the definition of the doctrine of acmeology, the period of adaptation and acmeological culture, reveals ways to form acmeological culture.

Key words: adaptation, acmeology, acmeological culture, self-improvement, adult life.

Қазіргі уақытта белең алып жатқан коронавирус пандемиясы мен қатар әлеуметтік-экономикалық және мәдени сфералардағы өзгерістер болашақ маман, мұғалім тұлғасына қатаң талаптар орнатуда, тек қазақстандық қоғамға ғана емес, бүкіл әлемге дамудың жаңа трендтерін, ақпараттың жылдам, әрі сенімді жеткізілуінің, қоғам болып бірігудің, жұмылудың маңыздылығын үйреткен сияқты.

Мемлекет басшысы үстіміздегі жылдың 1 қыркүйегіндегі Қазақстан халқына «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында пандемия жағдайында өзгерістерге бейімделудің басымдықтарын атап өтті. Солардың бірі – білім саласына инвестиция тарту арқылы адам капиталын дамыту. Бұл басымдық қоғамды ілгерілету мен сананы модернизациялаудың алдыңғы сабында тұрған бастамаға айналып отыр. Коронавирус дағдарысы бесекеге қабілетті қоғамды пісіп жетілдіруде жан-жақты сауатты болудың, ондаған тілді жетік меңгеріп, сенімді ақпаратты жалған ақпараттан ажырата білудің, жаһандық жаңалықтарды үнемі бақылап отырудың маңыздылығын дәлелдеді.

Футирологтардың болжамдары бойынша мектептік білімнің көкейкесті мәселелерін шешу үшін стресске төзімді, біліктілігі жоғары, психологиялық-педагогикалық салада және өзінің пәні аумағында жоғары құзіреттіліктерге ие, шығармашылық өнімді еңбекке қабілетті, педагогикалық еңбектің шебер мұғалімдері керек. Біз санаулы уақыттың ішінде бұрын-соңды болмаған жаппай қашықтықтан оқыту форматына көштік. Білім жүйесін қысқа уақытта жаңа технологиялармен қамтамасыз етіп, оқушылар мен студенттерді жаңа оқу форматына, бірінші кезекте, психологиялық дайындау – қазақстандық қоғамның ілгері дамуына жаңа серпін берген сияқты.

Алайда пандемияға дейін де жас мамандар мен ішкі және сырттан келген мигранттар, әсіресе шет елден келген қандастарымыз, «Серпін» бағдарламасы бойынша көшкен, оқуға түскен студент, жас мамандар ауылдық жерде грантты жұмыспен өтеу адаптациялық кезеңінде көп проблемалар, қиыншылықтарға тап болатын.

Атап айтқанда:

- климат;
- тіл мәселесі;
- жаңа жұмыс орын, ұжым;
- жергілікті халық, жастар «социумы» ережелері;
- тұрғын үй мәселесі;
- құрал-жабдықтар, көрнекілік құралдар, оқулықтар тапшылығы;
- интернет жылдамдығы;
- т.б.

Жас мамандардың басым бөлігі осы қиыншылықтардың кесірінен, пост КСРО елдеріндегі сияқты еліміздің облыс орталықтарынан, үлкен қалалардан алыс орналасқан кент, ауылдарда әлеуметтік адаптация қатаң талаптары салдарынан стресс, депрессияға ұшырайды, әсіресе ер адамдар. Әртүрлі ирационалды, деструктивті әрекеттерге барады, жұмыс өтеуін аяқтамай үлкен қалаға оралады немесе грантты жұмыспен өтеу мерзімі бітуімен басқа салада жұмыс іздейді, мамандықты ауыстырады. Бұның бәрі жоғарыда айтылғандай қиыншылықтардан және болашақ мамандардың тұлға болып әлі қалыптаспағанды, инфантилизм, эмоционалды тұрақсыздығы және теория жағынан өз мамандығын жақсы меңгергенмен, практикада білімін қолданалмауы.

«Акмеология» сынды пәндерді енгізуді ұсынған болатын. Орта, техникалық және кәсіптік, жоғары оқу орындарында *«Акмеология, жеке және әлеуметтік табыс негіздері»* сияқты оқу курстары жүргізілуін міндеттеді. «Осындай пәндердің болмауы «әлеуметтік инфантилизмге» әкеледі», – дейді. Басқаша айтқанда, жастар ересек өмірге бейімделе алмай, келеңсіз жағдайларға душар болады.

Бүгінгі оқушыдан ертең «тұлға» қалыптасу үшін не істеу керектігін «Акмеология» ілімі үйретеді. Қазіргі таңда қоғамның алға қарай жылжып, дамуы шығармашыл, ұтқыр

ойлы, кәсіби тұрғыда жетілген тұлғаларға байланысты екені белгілі. Себебі, ондай адамдар кез келген жағдайға бейімделіп, кез келген мәселенің оңтайлы шешімін таба біледі. Мұндай, заман талабына сай, шығармашыл және кәсіби әлеуеті дамыған тұлғаны тәрбиелеу үшін ең алдымен оның бойында акмеологиялық мәдениетті қалыптастыру керек.

«Акмеология», «акмеологиялық мәдениет» ұғымдарын қазіргі таңда басылымдарда көптеп кездестіреміз. Ал енді, осы ұғымдарға тоқтала кетсек. «Акмеология» ұғымы ХХ ғасырдың бас кезеңінде қолданысқа енген ұғым. Бұл ұғымды ең алғаш рет 1928 жылы Н.А.Рыбников ұсынған. Кейін Б.Г.Ананьев бұл ұғымға анықтама беріп, оның ғылымдар жүйесіндегі орнын көрсеткен. Ол адамның онтогенездік дамуын зерттейтін ғылымдарды былайша орналастырады: эмбриология, морфология және физиология, педология, акмеология, геронтология.

«Акмеология» ұғымына акмеолог ғалымдар әртүрлі түсініктемелер береді:

әлеуметтік маңызы бар мәдениет, шығармашылық, әдебиет, ғылым, техника, білім салаларында және адамның өзінде жүзеге асатын, кәсіби шеберлік шыңына және жасампаздық әрекетінің өнімділігіне жетуге бағытталған өзіндік қозғалысында ересек адамдардың шығармашылық әлеуетінің өзіндік жүзеге асуына әсер ететін немесе кедергі жасайтын жағдайлар, факторлар мен заңдылықтар туралы ғылым (Кузьмина Н.В.);

жаратылыстану, қоғамдық, гуманитарлық және техникалық пәндер тоғысында пайда болған, адамның ересектік даму кезеңін, әсіресе, оның бұл даму жолында жоғары дәрежеде жетістікке жету заңдылықтары мен құрылымдарын зерттейтін ғылым (Деркач А.А., Бодалев А.А.);

шоғырланған ғылым. Психологиядан айырмашылығы, адамның нәтижеге жетудегі жасампаздығының заңдылықтарын зерттейді. Оның қызметінің нәтижелілігін бағалау өлшемдерін тұжырымдайды, даму және өмір сүру жағдайларын зерттейді: ғұмырнама-сы, шығу тегі, қоршаған ортасы, басқа адамдармен қарым-қатынасы (Кузьмина – Гаршина Н.В., Лунева Л.Ф.);

ересек адамның жасампаздық әрекетінде өзін-өзі жетілдіру әдістерін және шығармашылық әлеует шыңына жету жағдайларын, тәсілдерін, жолдарын, заңдылықтарын зерттейтін шоғырланған ғылым (Хозяинова Г.И.);

білім беру жүйелерін дамыту жағдайында педагогикалық үрдіс субъектілерінің өзін-өзі дамытуы туралы ғылым (Максимова В.Н.); Сонымен, «акмеология» дамуы және әрекет етуі барысында тұлғаның биікке шығуы туралы ғылым.

Акмеология – жас ғылым. Әйтсе де, қазіргі уақытта бұл ғылым саласы қарқынды дамуда. Ресейде арнайы акмеолог мамандарын дайындайтын кафедралар, зерттеу орталықтары, академия бар. Сонымен қатар, акмеология саласын қамтитын арнайы басылымдар, арнайы сайттар ашылған. Қазақстанда да бұл ғылым саласының дамуына өте үлкен көңіл бөлінуде.

Акмеология философия, педагогика, психология ғылымдарымен тығыз байланысты. Жас ерекшелік психологиясында қарастырылатын ересектік кезеңде оқыту, білім беру, дамыту арқылы адамды кемелдендіру. Акмеологияда тұлғалық жетілуімен қатар кәсіби шыңдалуға баса назар аударылады. Қазіргі кезде кәсіптік бағдар беруді акмеология ғылымына жатқызуда. Себебі, өзіне сай кәсіпті таңдаған адам ғана, яғни кәсіптік қажеттілігін қанағаттандыра алған адам өз кәсібінде шыңға жете алады. Ересектік кезең – күш-қуаттың таситын кезеңі. Бұл кезеңде әрбір адам бір кәсіптің иесі ретінде қалыптасуы қажет.

Акмеологияда мансап қойлық қалыпты жағдай. Мақсатты және жоспарлы түрде мансап құру кәсіби жетістікке алып келеді, мансап құру жолында адам өзін-өзі дамытады, жетілдіреді.

Қазіргі таңда ғалымдар акмеологияның бірнеше қолданбалы салаларын бөліп көрсетеді.

Олар:

- Педагогикалық акмеология
- Басқарудағы акмеология
- Саяси акмеология
- Әскери акмеология
- Медициналық акмеология
- Ақпараттық акмеология
- Этникалық акмеология .

Ал енді, «акмеологиялық мәдениет» ұғымын ашу үшін «Мәдениет дегеніміз не?» деген сұраққа жауап беру керек. Қазақ тіліне бұл термин арабтың «мадавият» – «қала, қалалық» деген сөзінен енген. Қазіргі заманғы сөздіктерде мәдениетке төмендегідей анықтамалар берілген:

– мәдениет белгілі бір халықтың қол жеткен табыстары мен шығармашылығының жиынтығы;

– мәдениет адамзат қауымының белгілі бір тарихи кеңістіктегі қызметі мен өзіндік ерекшеліктері (палеолит мәдениеті, критмикен мәдениеті, қазақ мәдениеті және тағы басқалары);

– мәдениет адамдық әрекеттің белгілі бір саласының жетілу деңгейі (сөйлеу мәдениеті, еңбек мәдениеті, құқық мәдениеті және тағы басқалары);

Сонымен, мәдениет ұғымын екітүрлі бағытта қарастыруға болады. Қоғамға байланысты, яғни, қоғамның өзіндік даму үрдісіндегі жемістері және жеке тұлғаға байланысты, оның субъектілік қалыптасуындағы өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру әрекетінің жетістіктері.

Жинақтай келе, «акмеологиялық мәдениет» ұғымын кәсіби кемелдену, шығармашылық шыңына жету жолында адамның өзін-өзі жетілдіруге қабілеттілік деп түсінуге болады.

«Акмеологиялық мәдениет» термині акмеологиялық зерттеулер саласында ертеден қолданылып келеді (В.Ф. Варуков, Н.Э. Вегерчук, В.И. Деркач, О.Г. Коломиец, Е.П. Кондратьева П.Н. Кудельникова, Е.А. Сулова және т.б.).

Акмеологиялық мәдениет – тұлғаның өзін-өзі қалыптастыру және өзін-өзі жетілдіруде акмеге жетудің өзіндік жолы. Бұл жерде «акме» – кәсіпкерліктің шыңы, жұмыстың жоғары нәтижелерінің тұрақтылығы – сенімділігі.

Жалпы, «акме» және «мәдениет» терминдері өте тығыз байланыста. Акме нәтиже ретінде, сонымен қатар, өзін-өзі дамыту үрдісі ретінде тұлғаның мәдениетінде көрініс табады. Ал, мәдениет, өз кезегінде өзін-өзі дамытудың және тұлғалық құндылықтың көрсеткіші болады.

Акмеологиялық мәдениетті меңгерген тұлғаның бойында өзін-өзі қалыптастыруға деген жауапкершілік, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі әрқашан жаңартып отыруға деген дайындық, өзін-өзі қалыптастыру үрдісіне әсер ететін тәсілдер мен формаларды әрқашан жаңғыртып отыру сияқты қасиеттер қалыптасады.

Акмеологиялық мәдениеттің жоғары деңгейде қалыптасуы өзін-өзі жетілдіру үрдісін өмірлік құндылық ретінде қабылдатып, тіршілік әрекетінде өзін-өзі қалыптастыру және өзін-өзі жетілдіру арқылы өзіндік «Менін» тануға, қарым-қатынас ортасында өзінің қабілеттері мен мүмкіншіліктерін көрсете алуға мүмкіндік тудырады.

Алайда, акмеологиялық мәдениетті қалыптастыру үшін күшті қозғаушы себептер қажет. Бұл себептер жетістікке жетудің түрткілері (мотивациясы), яғни қажеттіліктер. А.Маслоу бойынша жетістікке жетудің мотивациясы ретінде өзін-өзі көрсету қажеттілігін қарастыруға болады. А.Маслоу адамдарды бұрын тәжірибесі бар, әрі білімді деп қана қарамай, оларды өзін-өзі жетілдіретін және өзін – өзін меңгеретін, өз өмірін қалыптастыра алатын жандар ретінде қарастырады.

Өзін-өзі көрсету қажеттілігі- өзінің потенциалды мүмкіндігін жеке басының өсіп жетілуін жүзеге асыру қажеттілігі. Өзін-өзі көрсету қажеттілігі ешқашанда толық қанағаттандырылмайды, өйткені адамның жеке басының ой-өрісі дамуына орай оның потенциалдық мүмкіндігі ұлғаят үседі.

Акмеологиялық мәдениетті қалыптастырудың келесі бір түрткісі – жақсы өмір сүруге деген қажеттілік. Бұл қажеттілік адамды тәжірибе жинақтауға жетелейді. Қазіргі уақытта барлық жоғары жалақылы кәсіптер тәжірибелі, білікті мамандарды талап етеді. Адам осы талаптарға сай болу үшін жұмыстанып, әрқашан өзін-өзі жетілдіріп отырады.

Сонымен қатар адамның кәсіби қанағаттанушылығын да жатқызуға болады. Адам өз кәсібін ұнатып, сол кәсіптің қыр-сырын меңгеруге, жетілдіруге өз үлесін қосады. Бұл орайдаол өз-өзін дамытып, өз кәсібінің нағыз маманы болады.

Қазіргі бәсекелестік заманда кәсіби-шығармашылық жетістіктеріне жетіп, шынға шығу оңайға түспесі барлығымызға аян. Бірақ, өзіне талап қойып, жаңашылдыққа, жасампаздыққаұмтылатын ұтқыр ойлы, ізденімпазтұлғалардың биік шыңдарға жетуге мүмкіншіліктері жоғары.

Әдебиеттер тізімі:

1. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Сочинение в пяти томах. – М., 1999-2001.
2. Оспанова Б.А. Болашақ мамандардың кәсіби шеберлігін дамытуға бағытталған инновациялық мәселелер / Халықаралық ғылыми-практ. конф. – Алматы, 2008. – 128-133 б.
3. Оспанова Б.А. Калиева А. Болашақ мамандардың акмекреативті қабілетін қалыптастырудың дидактикалық мүмкіндіктері / Халықаралық ғылыми-тәжірибелік интернет-конф. – ТүркістанМәскеу, 2014.
4. Кузьмина Н.В., Пожарский С.Д., Паутова Л.Е. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста. – СПб., Коломна, Рязань, 2008.
5. Оспанова Б.А. Акмеология: Оқулық. – Алматы, 2014. – 392 бет.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕОРИИ К. Д. УШИНСКОГО, А. Н. ЛЕОНТЬЕВА, Л. С. ВЫГОТСКОГО – ОБЯЗАТЕЛЬНАЯ КОМПОНЕНТА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Кенжеғалиев Кулуш Кушенович,
канд. пед. наук, профессор кафедры педагогики,
психологии и социальной работы,
НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова»

Аннотация

Өзектілігі: Білім сапасын жақсартуда психологияның алатын орны ерекше. Өкінішке орай бізде іргелі фундаменталдық психологиялық теориялар оқытылмайды, Ресейде де бізде әлеуметтік психологияға көңіл көп бөлінуде. Осындай психологтар пән мұғалімдеріне көмек, ақыл-кеңес бере алмайды. Ондай психолог нақты пәнді де жақсы білуге міндетті, және ғылыми ақыл-кеңес, бірлесіп зерттеулер жүргізуге дайын болуы керек екенін біз мақаламызда талдап шықтық. Оған белгілі психолог-ғалым А. Н. Леонтьвтің «іс-әрекет теориясы» және Л. С. Выготскийдің «ойлау мен сөйлеу», мидыі «жоғары психикалық функциясы» атты теориялары талданды. Сонымен қатар біз К. Д. Ушинскийдің «адам антрополиясы» атты қағидасын мүлде орындамай жүрміз, «егер педагогика адамды жанжақты тәрбиелегісі келсе, онда ол да оны жанжақты білуге тиіс», ол психологияны, философияны, анатомияны, физиологияны, әлеуметануды білу деген сөз. Мақалада оқыту күрделі психикалық жүйе ретінде қарастырылып, С. И. Архангельскийдің, Л. С. Выготскийдің психологиялық жүйелері талданып, олардың құрылымына «ақпарттық квант», «психикалық жүйенің қарапайым элементтерден» тұратыны сөз болды. Пәндерді осы теорияның негізінде оқытса, оқытушы студенттердің миының жоғары қызметін қалыптастырады.